

XXI МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ “ХАРКІВСЬКІ СОЦІОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ”

15–16 листопада 2018 р. в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна відбулася XXI Міжнародна наукова конференція “Харківські соціологічні читання”. Центральною темою конференції цього року була обрана “Мова соціології: сучасні тренди”.

Об’ємна програма Читань-2018 була розподілена на два дні та складалася з вступного і заключного пленарних засідань, восьми круглих столів і семи секцій. Вперше в історії читань була організована онлайн-трансляція пленарного засідання та круглого столу “Методологічні проблеми проведення опитувань населення в умовах сучасної України” (відеозапис цих заходів можна подивитися на Facebook і YouTube).

На першому пленарному засіданні з вітальним словом до учасників конференції за традицією звернувся Президент Соціологічної асоціації України, ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, академік НАН України В. Бакіров. Він анонсував програму конференції та разом з віце-президентом САУ, завідувачем кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктором соціологічних наук, професором Л. Сокурянською привітав з днем народження колег, які цього року святкують свої ювілеї: професора кафедри соціології управління та соціальної роботи Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна А. Андрющенко, декана факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидата фізико-математичних наук А. Горбачика, доктора соціологічних наук, професора кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін Уманського національного університету садівництва А. Шатохіна та завідувача Департаменту досліджень знань, цінностей і культури Інституту соціології Угорської академії наук, директора Центру соціетальної політики Будапештського університету Корвінус професора П. Тамаша.

Пленарне засідання продовжилося доповіддю заступника директора з наукової роботи Інституту соціології НАН України, доктора філософських наук, професора, члена-кореспондента НАН України Є. Головаха на тему “Мова соціології: чи доведе до Києва?”. У своєму виступі доповідач позначив проблему метафоричності соціологічної мови. Він зазначив, що велика кількість художніх засобів у соціологічному дискурсі сприяє красі мови соціології, але водночас віддаляє її від науковості та робить мову соціології хибною. Зосередив увагу на поліпарадигмальному характері соціології, доповідач критично поставився до співіснування в межах одного дослідження положень несумісних соціологічних напрямів. Є. Головаха наголосив на необхідності критичного аналізу кожного введеного до соціологічного обігу поняття та запобігання використуванню ненаукових термінів і необґрунтованих метафор.

Наступним був виступ доктора антропології, професора, директора Інституту російських та східноєвропейських досліджень, представниці Університету Індіани (США) С. Філіпс з доповіддю на тему: “Мова соціології та мова антропології: взаємодоповнення чи конфлікт?”. Дослідниця дійшла висновку, що соціологія та антропологія не конфліктують, а взаємно доповнюють і поглиблюють одна одну. Вона акцен-

© Катруха Є.В., Сокурянська Л.Г., 2018

тувала на проблемі недостатнього рівня розвитку публічної антропології та позначила необхідність її вирішення, в тому числі за допомогою соціології.

Проблематику мови соціології продовжив доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка І. Кононов у доповіді: “Порядки дискурсів Другого модерну та мова соціології”. Науковець зробив висновок про те, що мова соціології Другого модерну обмежена часовими рамками та має бути синтезована з дискурсами світ-системного аналізу та екологічної соціології. Саме таким він бачить ідеальний розвиток соціології в майбутньому.

У доповіді нашого угорського колеги професора П. Тамаша було розкрито проблему достовірності інформації в сучасній соціальній науці та медіапросторі. Доповідач підкреслив, що люди зазвичай некритично ставляться до будь-якої інформації з джерел, яким вони звикли довіряти.

Завершилося перше пленарне засідання доповіддю доктора соціологічних наук, професора кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка Н. Черниш на тему: “Загроженої ідентичності”. У її виступі було представлено результати міжнародного проекту “Львів-Донецьк: групові ідентичності та суспільні лояльності”, що був реалізований протягом 1994–2015 рр., зокрема дані дослідження 2015 р., до якого (крім Львова та Донецька) були залучені мешканці Києва, Харкова, Одеси та Дніпра. За цими даними головними загрозами для ідентифікаційних процесів, на думку опитаних, є корупція, соціально-економічні проблеми та війна з Росією. Хоча за результатами дослідження були зафіксовані певні регіональні відмінності в ідентифікаційних “наборах” респондентів, дослідниця висловила сподівання на те, що в Україні дедалі більше увиразнюватиметься громадянська ідентичність її мешканців, яка є важливим чинником формування політичної нації.

Крім пленарного засідання, в перший день конференції відбулося два круглих столи. У колонній залі Північного корпусу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна пройшов круглий стіл під модеруванням академіка В. Бакірова “Методологічні проблеми проведення опитувань населення в умовах сучасної України”, на якому представники провідних соціологічних центрів України обговорювали актуальні методологічні та етичні проблеми масових опитувань у контексті майбутніх виборів. Одним з ключових був виступ кандидата соціологічних наук, завідувача відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України” О. Балакіревої, яка розкрила проблему маніпулятивності та неточності рейтингів кандидатів у президенти в контексті відсутності точних даних про чисельність і структуру населення в регіонах й наголосила на необхідності співпраці між державною службою статистики та соціологічними центрами з метою узгодження методології дослідження, в тому числі з урахуванням внутрішньої міграції та кількості внутрішньо переміщених осіб.

У виступі генерального директора Київського міжнародного інституту соціології, доктора соціологічних наук, професора В. Паніотто було зазначено, що в ситуації відсутності точних даних про чисельність і структуру населення соціологам слід, насамперед, орієнтуватися на дані Державної служби статистики України та Центральної

виборчої комісії України. Акцентуючи увагу на проблемі стандартизації рейтингів, він зазначив, що точне прогнозування результатів виборів є складним завданням, яке потребує побудови математичних моделей електорального процесу, в тому числі явки виборців. З огляду на ці складності, В. Паніотто дійшов висновку, що соціологи повинні, скоріше, поставити “діагноз”, ніж претендувати на точний прогноз результатів голосування.

Декан факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка А. Горбачик у рамках дискусії наголосив, що в умовах відсутності знань про генеральну сукупність єдиним виходом із ситуації є випадкова вибірка. Щоб мінімізувати маніпуляції рейтингами, соціолог запропонував робити антирекламу недобросовісних дослідницьких організацій.

Директор Східноєвропейського фонду соціальних досліджень (м. Харків), завідувач кафедри методів соціологічних досліджень Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат соціологічних наук, доцент О. Кізілов під час свого виступу зазначив необхідність урахування таких ефектів електоральної поведінки, як “спіраль мовчання”, “зсув останньої хвилини” та “ефект Лапєра”.

Проблематика круглого столу викликала великий інтерес як учасників конференції, так і тих, хто не зміг взяти участь у цьому заході: за перебігом дискусії безпосередньо у залі спостерігали близько 100 колег-соціологів, її трансляція у Facebook та YouTube тільки у перший день набрала понад 800 переглядів.

Не менш цікавим був круглий стіл, присвячений презентації книги американського професора С. Філіпс “Інвалідність та мобільне громадянство в пострадянській Україні”, який модерували сама С. Філіпс та доцент кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат соціологічних наук О. Філіпова. У заході взяли участь не тільки досвідчені науковці, але й студенти-соціологи, а також представники владних органів Харкова та Харківської області, які опікуються проблемами людей з інвалідністю, благодійних фондів, громадських організацій і рухів, які об’єднують цю категорію українських громадян. У межах круглого столу, крім власне презентації монографії С. Філіпс, обговорювались актуальні питання щодо залучення людей з інвалідністю до суспільного життя.

Другий день роботи конференції був насичений круглими столами та секційними панелями. Одним з важливих заходів була секція “Метафори, концепти, конструкти: чи релевантна мова соціології?”, тематично тісно пов’язана з центральною темою цьогогорічних Харківських соціологічних читань. Модераторами секції виступали професор Н. Черниш та доцент кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат соціологічних наук О. Голіков. На секції обговорювались як теоретико-методологічні проблеми соціології (метафоричність її мови, відповідність мови соціології мові респондентів), так і різноманітні проблеми сучасного суспільства.

На секції “Кризи, революції та війни в соціологічному дискурсі Другого модерну” (модератори: професор І. Кононов та доктор соціологічних наук, професор Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” І. Рущенко) відбулося обговорення питань, пов’язаних з такими актуальними для України пробле-

мами, як гібридна війна та участь у ній криміналітету, мілітарна ідентичність і соціально-професійний потенціал військовослужбовців, статус внутрішньо переміщених осіб тощо.

Перед учасниками секції “Покоління X, Y, Z: у пошуках мови дослідження сучасної молоді” (модератор професор Л. Сокурянська), у центрі уваги якої було питання про те, чи є молодь найбільш знедоленим поколінням сучасної України, чи вона є рівною серед нерівних, виступили як відомі фахівці в галузі соціології молоді, так і студенти соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, які, зокрема, презентували результати міжнародного (українсько-білоруського) дослідження “Репродуктивні установки та сімейні цінності сучасного студентства”.

Велику зацікавленість учасників конференції викликала робота таких секцій, як “Цифрові технології у дослідженні сучасного суспільства”, “Соціологія та соціальна робота: мова й поле взаємодії”, а також круглих столів, присвячених таким темам: політика гендерної рівності та недискримінації в Україні, мова та суспільна ієрархія, комплексні вимірвальні інструменти в соціології та ін.

Родзинкою другого дня конференції став круглий стіл “Якість медичної освіти в оцінках викладачів та студентів”, на якому співробітники кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна О. Голіков, В. Руженцева, Р. Борисов та С. Аніпченко представили дані, отримані в ході проведення фокусованих групових інтерв'ю з викладачами, студентами та адміністрацією вітчизняних медичних ЗВО та факультетів, у центрі уваги яких була медична реформа в Україні. Круглий стіл викликав зацікавленість і жваві дискусії його учасників (викладачів та студентів Харківського національного медичного університету та медичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна), адже медична реформа, як довело дослідження, сприймається суб'єктами навчального процесу в медичній галузі переважно негативним чином.

За результатами роботи круглого столу були сформульовані пропозиції щодо поліпшення якості вітчизняної медичної освіти, які були адресовані Міністерству охорони здоров'я України.

Нововведенням цьогорічних Харківських читань став “домашній” круглий стіл “Візуальна соціологія та соціологія повсякдення: співзвуччя концепцій і контраст стилів мови соціології”, що був проведений вдома у Заслуженого викладача Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, професора І. Ковальової, яка у свої 89 років продовжує навчати соціологічну молодь, проводячи майстер-класи з різноманітних питань історії та теорії соціології. Крім Іделаїди Дмитрівни, модераторами цього круглого столу були доктор соціологічних наук, професор О. Даниленко та професор А. Лігачова (Харківська державна академія дизайну та мистецтв).

За традицією на конференції відбулася презентація вітчизняних видань із соціології, опублікованих протягом останнього року. У центрі уваги була колективна монографія провідних фахівців-соціологів України, видана англійською мовою “Ukrainian Sociology in the 21st Century: Theory, Methods, Research Results”, яку представляли її редактори – академік В. Бакіров та член-кореспондент НАН України Є. Головаха.

На заключному пленарному засіданні конференції виступили керівники секцій і модератори круглих столів, які підбили підсумки “Харківських соціологічних читань – 2018”. Вони зазначили, що учасники конференції отримали не лише інтелектуальне задоволення, беручи участь у численних дискусіях, які відбувалися на засіданнях секцій і круглих столів, але й естетичну насолоду від культурної програми, зокрема від виступу учасників університетського конкурсу першокурсників “Alma mater”; що цьогогорічні “Харківські читання”, як завжди, відрізнялися поєднанням традицій і пошуком нових форм проведення такого масштабного наукового форуму, який зібрав фахівців не тільки зі всієї України, але й світу, та висловили надію на зустріч у межах чергових XXII “Харківських соціологічних читаннях”.

Є.В. Катруха,

*аспірант соціологічного факультету
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
пл. Свободи, 4, Харків 61022, Україна,
email: ekatruha@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0800-2081>,*

Л.Г. Сокурянська,

*д-р соціол. наук, професор,
завідувач кафедри соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
пл. Свободи, 4, Харків 61022, Україна,
email: sokuryanska@karazin.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4097-952X>*

Е.В. Катруха,

*PhD. student School of Sociology,
V.N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv 61022, Ukraine,
email: ekatruha@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0800-2081>,*

Л.Г. Сокурянська,

*Dr. Habil. (Sociology), Professor,
head of the department of sociology,
V.N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,
email: sokuryanska@karazin.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4097-952X>*